

Dve Kraigherjevi pismi o »Školjki«

Ko je Lojz Kraigher v letu 1908 napisal svojo dramo »Školjka«, je gledališkemu vodstvu ni ponudil, pač pa si je dve leti brez uspeha prizadeval, da bi zbudil zanimanje za to delo pri slovenskih založnikih ali vsaj pri urednikih mesečnih revij. Tako je doživela drama prvi natis šele leta 1911 — po posredovanju Ivana Cankarja — v Schwentnerjevi založbi, prvo uprizoritev pa šele leta 1917, v režiji Branka Gavelle — v zagrebškem gledališču. Doma je bila uprizorjena šele po vojni (Maribor 1920, Ljubljana 1921).

Pri založnikih je najprej posredoval pisateljev prijatelj, zdravnik dr. Ivan Robida, brž ko je bila drama napisana. Pri Slovenski matici jo je ocenjevalec Fran Milčinski ostro obsodil in predlagal, naj besedilo vrnejo avtorju, predsednik Ilešič pa jo je menda celo označil kot »svinjarijo«. Tudi Schwentner spočetka dela ni sprejel, najbrž zaradi tega, ker je bilo predloženo s psevdonimom (Alojz Poljak) in je domneval, da gre za kak študentovski poskus, ki ga ne kaže prebirati. Tudi Fran Zbašnik, urednik Ljubljanskega zvona, je ni objavil. (Glej o tem tudi: J. Munda, Cankarjeva pisma Kraigherju, Slavistična revija 1969, 358.) Ko pa je zvedel Kraigher ob koncu leta 1909, da prevzema za Zbašnikom uredništvo revije Janko Šlebinger, je poslal temu nov prepis drame hkrati s spremnim pismom; temu je sledilo dva meseca pozneje, ko je še zmeraj zastoj čakal na odgovor, še drugo. V prvem pismu je nekaj zanimivih pisateljevih misli o njegovem novem dramskem delu, pa tudi nekaj značilnih stavkov o razmerah v krajih, kjer je bil Šlebinger doma, Kraigher pa je tisti čas tam služboval:

Sv. Trojica Sl. g., 17. 12. 09.

Velecenjeni gospod urednik!

Ker je g. Dr Zbašnik moja »Školjko« bržkone kam posodil, pošiljam Vam tu njen prepis. Sicer je pisan s svinčnikom (ne z mojo pisavo, ki je manj čitljiva), vendar je v njem nekaj malenkostnih stvari popravljenih in bi mi bilo zato še ljubše, ko bi se drama natisnila po tem rokopisu. Predpogoj je seveda, da jo akceptirate. Jaz sem si popolnoma svest, da drama ni ravno najpopolnejša; smatram jo sam za bolj knjižno nego gledališčno dramo, — vseeno pa je po mojem prepričanju toliko dobra in zanimiva, da je vredna natiska. Nekterim, ki so jo čitali, je celo zelo ugajala. Kakej merodajnejšoj osebi pa je nisem mogel dati v pregled, ker sem pri Sv. Trojici tako oddaljen od vsega sveta, da najdem le težavno stika ž njim. Upam, da Vam bo stvar ugajala; ko bi pa imeli kake pomisleke, bi Vas najlepše prosil, da jo

Dr. Lojz Kraigher

izročite mogoče Otonu Zupančiču v pregled. (Mislim, da se nahaja imenovani v Ljubljani.) »Školjko« je imel lansko leto v rokah Dr Ivan Robida, ki jo je ponudil Schwentnerju — ali brezuspešno. Ponudil jo je bil tudi »Slov. Matici«. Tam jo je baje neki kritik tako slabo ocenil, da jo je Dr Ilešič takoj zavrnil. Kdo je to bil, tega ne vem. A če je bil kritik Govekar, bi se mi zdela stvar razumljva. Ta mož mi je namreč že od nekdanj tako antipatičen, da a priori niti pomislil nisem, izročati »Školjko« gledališču. Za oder bi jo bilo treba tudi znatno krajšati in črtati. Vse te ponesrečene »Školjkine« izlete Vam pripovedujem čisto odkritosrčno. Upam pa, da vsled tega ne dobite kakih predsodkov proti njej. Ravno tako odkritosrčno Vam namreč tudi povem, da sem jaz vkljub vsemu prepričan o dobroti drame in da se mi je zlasti pri naših razmerah absolutno ni treba sramovati. Letos sem jo razen tega tudi malo popravil, ker v prvotni obliki (lanski, ki je mešetaril ž njo Dr Robida) je bil zlasti začetek preslabo razporejen. Nadejam se v kratkem Vašega odgovora in mnenja. Prosim Vas pa tudi, da mi naznanite »Zvonov« honorarni tarif. Slovenci smo sicer beraški narod; vendar bi se mi zdelo preneumno, ko bi bil plačan za stvar, ki me je stala mnogo moči, s kako malenkostjo. — Če boste zadovoljni z mojimi spisi, ostanem dragevolje Vaš sotrudnik. Seveda je pri mojem poklicu tako, da včasih tudi celega pol leta ali tudi celo leto nimam prilike prijeti za pero. —

Vi ste tu blizu doma in rad bi Vam sporočil kaj veselega iz Slovenskih goric. Žal, da so časi tu žalostni in obljublajo postajati vedno bolj žalostni. St. Lenarška politika je nekaj nerazumljivega. Ti ljudje deloma ne uvidijo nevarnosti, ki nam

P. S. Ho bi bilu zelo potreben, neplebiti tretje v dravin
ki je predvideni prijazni tretje delu, kaj vpremevati, dan
proum, da mi omela tretje delanje. Pros bi medtem že
lahko gaceli pri obcvati. — Jozidar — Jaraiz
Bi ločitni mi je nepravil velike
znesedjavo prepisoval. Koli kor mogete, mi popras pol.

svovitl kaj reclega in slovenstva
govor. žal, da so časi tu galotni in
oblegateljajo, postajati redno bolj za-
lotni. In tenarska politika je ne-
kaj nerazumljivega. In ljudje de-
loune ne vodijo nevarnosti, nima
preti, deloune so se postali že taki pe-
simisti, da suatrajo vsaki vpraš
naproti neustiki denarui premoči
v Indijanski in seluloverini kol
brezposleden. Tak pevinat je n.
pr. uacelina klerikalnega odbo-
ra tenarskega in iperit. Nepravil-
njak in Jozidar se pa tudi ne zganje.
In če bi bilo treba nastopiti skupno
proti kmetem, pa se ne pri. Jozidar
in oči delati stajajo klerikalce.
Tako tekunje tu obe stranki v le-
nobi in gnilobi. —

Jozidar in iperit
adam - van
J. Jaraiz

preti, deloma so pa postali že taki pesimisti, da smatrajo vsak uspeh nasproti nemški denarni premoči v Südmarki in Schulvereinu kot brezuspešen. Tak pesimist je npr. načelnik klerikalnega odbora lenarškega Dr Tiplič. Naprednjak Dr Gorišek se pa tudi ne zgane. In če bi bilo treba nastopiti skupno proti Nemcem, pa se npr. Dr Gorišku noče delati »štafaže klerikalcem«. Tako tekmujeta tu obe stranki v lenobi in gnilobi. —

Z odličnim spoštovanjem

udani Vam
Dr Kraigher

P. S. Ko bi se Vam zdelo potrebno, najslabšo točko v drami, to je predzadnji prizor tretjega dejanja kaj spremeniti, Vas prosim, da mi vrnete tretje dejanje. Prvo bi medtem že lahko začeli priobčevati. — Pri ločilih mi je napravil veliko zmešnjavo prepisovalec. Kolikor mogoče, sem popraviljal. —

S pozdravom!

Dr Kraigher

Kraigher je čakal cela dva meseca, potem pa ga je potrpljenje minilo in zahteval je odgovor — tak ali tak. To pismo je krajše in ostrejše od prvega, saj je bil urednikov molk res že žaljiv. Kljub takemu nezanimanju, kakršno je pokazal Šlebinger za »Školjko«, pa mu je poslal njen avtor v prilogi k temu pismu šest strani dolg članek za »Zvonov« Listek — »Ivan Cankar — dramatik«. Drugo Kraigherjevo pismo, ki je obležalo hkrati s prvim, pa tudi s prepisom drame in z neobjavljenim člankom o Cankarjevi dramatici še dolga leta v Šlebingerjevi miznici, je bilo odposlano 16. februarja 1910:

Sv. Trojica v Slov. gor. 16. 2. 1910

Velecenjeni gospod urednik!

Zaman čakam Vašega odgovora. Sodeč po beletristični suši v Vaših prvih dveh številkah, po katerih bi človek sklepal, da se nahajate v zadregi za leposlovje in da bi morali torej z obema rokama zgrabiti, če Vam pošlje kdo — četudi samo ne-bogljeno dramo, si lahko predstavljam Vaše gorostasne pomisleke, ki jih imate proti moji »Školjki«. Samo tega ne razumem, zakaj se ne morete tako dolgo odločiti?! Saj je že razžaljiv ta Vaš molk! Svojih sotrudnikov menda vendar ne smatrate za šolarje!? Profesorji ste sicer čudna vrsta ljudi, pa vseeno si mislim: če postane »Zvonov« urednik, ga pač ne bo hotel urejevati samo za svoje šolarje! In samo s tega stališča — priznajte, gospod profesor! — izvira Vaš strah pred »Školjko«. Verujte mi, da sem že veliko število predrznih mest črtal iz nje. Verujete mi pa tudi lahko, da bi jih kak Nемеc npr. ne črtal. Napravil sem torej samo koncesijo našim srednješolskim razmeram. Več pa vendar skoro ni mogoče črtati, če že nočete zahtevati, da se pusti vsak naših pisateljev skopiti. Prosim Vas torej, odločite se že končno tako ali tako, samo odločite se! Sedaj že dve leti barantam s »Školjko« in še vedno ne morem zbarantati. Ne vem, za koga je žalostnejše to dejstvo, ali zame ali za naše literarne razmere?! — V prilogi Vam pošiljam za »Listek« nekaj opazk o Cankarju, dramatiku. Upam, da jih sprejmete! Za Cankarja že še lahko žrtvujete dve tri strani »listka«, saj ste njegove »Hlapce« vendar malo prebagatelno sprejeli. — Opozarjam Vas, da je bilo v neke lanskej številki »Lj. Zvona« govora o trializmu. In tam je izrazil tedanji urednik svoje neverjetno mnenje, da bi se Slovenci morda že sprijaznili z mislijo, žrtvovati za zedinjeno Slovenijo Slovence

severno od Drave. Vi ste domačin iz Slovenskih goric, torej najboljše veste, kakšna žrtev bi to bila. Ali nebi torej napisali notico o tej stvari in zavrnili svojega prednika, kakor zasluži? To ste dolžni že časti svojega lista! — To pot pač pričakujem končno odgovora, sicer zarogovilim prihodnjič drugače.

Z najodličnejšim spoštovanjem

Dr Al. Kraigher

Na to drugo Kraigherjevo pismo je Janko Šlebinger res odgovoril že 20. februarja in se izgovarjal (pač glede na očitek o »profesorskih« merilih pri presojanju drame) z zagotovitvijo, da nima ničesar proti vsebini »Školjke«, da pa bi jo moral objavljati kar v osmih nadaljevanjih. Kraigher je spoznal, da čaka njegovo delo kljub spremembi v uredništvu enaka usoda. Zato je nekaj dni zatem poprosil Cankarja v znanem pismu, odposlanem 26. februarja 1910, naj si »izposodi« od Žvonovega urednika rokopis, kajti rad bi dal dramo Schwentnerju. Cankar mu je odgovoril še tisti dan, ko je pismo prejel, ustregel je njegovi želji, prebral dramo in jo izročil Schwentnerju z vsemi priporočili, ki jih je hkrati sporočil tudi avtorju v kratkem stavku: »Drama je najmočnejše in najgloblje dramatsko delo, kar jih imamo mi s Hrvati in Čehi vred.« Pozneje je to svojo misel, kot je znano, v veliko bolj nadrobni in utemeljeni, čeprav po Kraigherjevem mnenju pretirani obliki tudi javno izpovedal.

Tako je izšla drama po zapletih v »Zvonovem« uredništvu, ki jih na novo osvetljuje naša objava obeh pisem, v založbi Lavoslava Schwentnerja z letnico 1911.

dm

**Deux lettres de Kraigher à propos de la pièce
»La Coquille«**

Les deux lettres, publiées ci-dessus, adressées au rédacteur de la revue »Ljubljanski zvon« expliquent quelques détails en rapport avec la genèse (1908) et la publication (1911) de la pièce »La Coquille« qui est considérée encore de nos jours comme une des pièces de théâtre slovènes les plus importantes de cette époque.